

14. A hangok találkozásának és előfordulásának szabályszerűségei

Szerző dezs

Magyar nyelvtan tétel

14. A hangok
találkozásának és
előfordulásának
szabályszerűségei

A beszédben
a hangokat nem elszigetelten, hanem összefüggően, egy
folyamat részeként ejtjük
és halljuk.

A
szomszédos hangok hatnak egymásra,
többé-kevésbé
megváltoztatják egymás
tulajdonságait. Az így
létrejött törvények a hangrend és az illeszkedés.

Nyelvünk
azt az ősi sajátosságát, hogy a
szavakban a magánhangzók (MGH)
szabályosan
rendeződnek, hangrendnek
nevezzük.
Régi, egyszerű szavaink vagy csupa magas,
vagy csupa mély MGH-t
tartalmaznak:
Pl.: magas:
kilenc, este, fehér

mély: anya,
álom, falu

Négy magas
MGH – e, é, i,
í – előfordul mély
MGH-kal is. Ezek a vegyes hangrendű
szavak:
Pl.: fiú,
leány, béka, ifjú

Az illeszkedés
a hangrend törvényeinek
kiterjesztése a toldalékokra. A
lényege, hogy a mély hangrendű szóhoz
mély, a
magas hangrendű szóhoz magas MGH-t tartalmazó
toldalék járul: Pl.: ekéje,
kapája. A vegyes hangrendű szavak
illeszkedésében a következő
törvényszere-rűségek figyelhetők meg:

- Ha az utolsó szótagban mély MGH van, akkor mély MGH-t tartalmazó toldalék járul a szó-

hoz (leánynak, fiúval, virágból).

Általános szabály, hogy ha az utolsó szótagban é, i MGH van, a toldalék mély MGH-t

tartalmaz (kávéja, kocsiról).

- Ha az utolsó szótagban ö, ő, ü, ú van, akkor a toldalék MGH-ja magas (kosztümben, so-

főrrel, exportörnek).

- Ha az utolsó szótagban e van, ingadozik a toldalékolás (fotelbe/fotelba, Ágnessel/Ágnessel).

Az összetett szavakban az utótag határozza meg: Pl.: képtárban, vaskéssel.

Az illeszkedés törvényét az teszi lehetővé, hogy nyelvünk toldalékainak jelentős része többalakú. Az egyalakú toldalékok a szó hangrendjétől függetlenül járulnak a szótövhöz (-ig, -ért, -tt). A toldalékok nagy része kétalakú, van egy magas és egy mély MGH-t tartalmazó változatuk. Magas hangrendű szóhoz magas, mély hangrendűhöz mély MGH-t tartalmazó toldalék járul.

-ban,
-ben: házban, kertben

-nak,
-nek: barátnak, gyermeknek

-ról,
-ről: asztalról, földről

Vannak nyelvünkben háromalakú toldalékok is, ezekben a magas MGH-s alaknak van egy ajakkerekítéses, és egy ajakkerekítés nélküli változata.

-dos,
-des, -dös: kapdos, repdes, lökdös

-hoz,
-hez, -höz: házhoz, kerthez, fűhöz

-kod,
-ked, -köd: kapkod, lépked, köpköd

A
mássalhangzók (MSH)
alkalmazásának főbb esetei

A
hasonulás
során két egymás mellé
kerülő mássalhangzó
közül az egyik
oly módon változtatja meg a másikat,
hogy helyében új fonéma keletkezik. A
hasonulás lehet részleges és teljes.
Részleges
hasonulás:
Ha az egyik MSH képzése
részben
közeledik a másik
képzéséhez.
Lehet zöngés
szerinti: egymás mellett álló
zöngétlen MSHk közül a
hátról álló
zöngésség
tekintetében megváltoztatja az előtte
állót
(vasgolyó→vazsgolyó,
szavakban→szavagban).
Lehet képzés
helye szerinti: az n hang változik meg, az
utána következő két ajakkal
képzett MSH hatására m lesz belőle
(színpad→szímpad,
azonban→azomban).
Teljes hasonulás:
Ha az egymás mellé kerülő
MSHk egyike
teljesen magához hasonlóvá
formálja a másikat.
Lehet
írásban jelölt:
boldoggá, ezzel, mossa, hagyja
Lehet
írásban jelöletlen:
község→kösség,
egészség→egésség

Összeolvadás:
Ha két szomszédos MSH
ellentétét úgy oldjuk fel, hogy
helyettük egy harmadik hosszú hangot
ejtünk. Pl.: vádja, adja, fonja, látsz.

Rövidülés:
Ha egy hosszú és rövid MSH
kerül egymás mellé,

ilyenkor a hosszút röviden ejtjük. Pl.:
jobbra, hallgat

FELADAT:

Sok
szónak
a –val, -val ragos alakját kell leírni.